

แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาชั้นเรียนศิลปะที่เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ

สุภาพรณ วงศ์ศักดิ์ศิริกุล¹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โสมฉาย บุญญานันต์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความวิจัย

รับต้นฉบับ: 23 กุมภาพันธ์ 2566

รับตีพิมพ์: 12 ตุลาคม 2566

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย 2) ศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกของชั้นเรียนที่มีการปฏิบัติที่ดี โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และมุ่งเน้นในลักษณะของการวิจัยแบบพหุเทศะกรณีศึกษา (Multi-Site Multi-case Research) กลุ่มตัวอย่าง คือ ชั้นเรียนศิลปะที่เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกในกรุงเทพมหานคร จำนวน 3 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) แบบสัมภาษณ์ผู้สอนที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศแบบมีโครงสร้าง และ 2) แบบสังเกตการจัดการเรียนการสอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะมี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านแนวคิดและหลักการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ด้านเนื้อหาสาระสำคัญของกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ด้านการจัดการเรียนรู้กิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ด้านการประเมินการสร้างสรรค์ตามแนวคิดการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก 2) แนวทางจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกของชั้นเรียนที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ หลักการจัดกิจกรรม สาระสำคัญ การวางแผนก่อนจัดกิจกรรม บทบาทผู้สอน การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ข้อควรระวังในการจัดกิจกรรม และแนวทางการจัดกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์

คำสำคัญ: การจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก การสร้างสรรค์ศิลปะ กรณีศึกษา

¹การติดต่อและการร้องขอบทความนี้ กรุณาส่งถึง สุภาพรณ วงศ์ศักดิ์ศิริกุล E-Mail: supapun.ws@gmail.com

GUIDELINES OF CHOICE-BASED ART ACTIVITIES TO PROMOTE CREATIVE ART FOR UPPER
ELEMENTARY STUDENTS: CASE STUDIES OF BEST PRACTICES ART CLASSROOM

Supapun Wongsaksirikul¹

Chulalongkorn University

Soamshine Boonyananta

Chulalongkorn University

Research Article

Received: 23 February 2023

Accepted: 12 October 2023

The objectives of this research were 1) to study the model of choice-based art activities to promote creative art for upper elementary students and 2) to study of guidelines for choice-based art activities from case studies of best practice art classroom. Qualitative research methods were used to focus on multi-site multi-case research. The sample groups were 3 art classes that are best practices in organizing alternative art activities in Bangkok. Research tools were 1) a structured interview form for teachers with best practices and 2) an observation form of teaching and learning management. Data were analyzed by content analysis.

The results showed 1) the alternative-based art activities designed to promote creative art have 4 aspects of concepts and principles of choice-based art activities, content of choice-based art activities, learning of choice-based art activities, and creative art measurement based on choice-based art activities 2) the guidelines for organizing art activities based on classroom choice with excellent practices have 7 components of principles of choice-based art activities, contents of choice-based art activities, planning of choice-based art activities, teacher roles, appropriate environment, precautions for organizing activities and guidelines for organizing activities in an online platform.

Keywords: Choice-based art activities, Creative Art, Case study

¹Correspondence concerning this article and requests for reprints should be addressed to Supapun Wongsaksirikul
E-mail: supapun.ws@gmail.com

บทนำ

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2560-2574 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษาได้รับการพัฒนาขีดความสามารถเต็มตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล และมีคุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ มีองค์ความรู้ที่สำคัญ และทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งทักษะการดำรงชีวิต และ ทักษะความรู้ความสามารถ และสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่ตอบสนองความต้องการของ ตลาดแรงงาน และการพัฒนาประเทศ โดยหนึ่งในแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญเพื่อขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์คือการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอน จากการบอกเล่าโดยครู มาเป็นกระบวนการ ออกแบบวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เหมาะสมกับ ศักยภาพผู้เรียน เพื่อให้เกิดกระบวนการ คิดเป็น ทำ เป็น แก้ปัญหาเป็น วิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างดีสร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนบทบาทของครูให้เป็น ผู้อำนวยการอำนวยความสะดวก (facilitator) กระตุ้นให้มีการคิดโดยการตั้งคำถามกับผู้เรียน (motivation) เสริมสร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) และคอยเป็นผู้ชี้แนะ (coaching) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559)

การจัดการเรียนการสอนต้องมีการเน้นพัฒนาผู้เรียนสู่ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงควรมุ่งเน้น ที่การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เป็นบุคคลที่มีเครื่องมือในการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก มีความสามารถในการ สกัดและคัดกรองข้อมูลที่ควรเรียนรู้ ครูจึงควรมุ่งสอนเกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมี ความสนใจที่จะเรียนรู้ ที่เรียกว่ามีจิตแห่งวิทยาการ เกิดการรู้จักคิด สอนเกี่ยวกับความคิดขั้นสูง การคิดเชิง วิพากษ์ การแก้ปัญหา การจัดการแก้ไขปัญหา การสังเคราะห์การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะเป็นการแสดงศักยภาพที่แท้จริงของเขาออกมา รวมทั้งผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้และประสบการณ์ไป ใช้ในชีวิตจริงได้ (วิจารณ์ พานิช, 2555)

กิจกรรมศิลปะเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือทำหรือปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง เกิด การรวบรวมความคิด จินตนาการ ประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์แสดงออกมาผ่านสื่อทางศิลปะ เป็น ผลงานที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ กล่าวคือคือการนำเสนอสิ่งแปลกใหม่ในทางศิลปะ ถ่ายทอดผ่านเทคนิคต่าง ๆ ในทางทัศนศิลป์ จุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ คือรูปแบบใหม่มีลักษณะเฉพาะตัวมีลักษณะเป็นงาน ดั้งเดิมไม่ซ้ำใคร โดยรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกศึกษา และปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองสนใจ โดยมีครูเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนได้เกิด ความรู้ลึก รู้จริงในสาระศิลปะ คือ การจัดการเรียนรู้ศิลปะศึกษาบนฐานทางเลือก(Choice-based Art Education) ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างทางเลือกให้กับผู้เรียน นับถือผู้เรียนเหมือนศิลปิน โดยมุ่งเน้นให้ ผู้เรียนมีทางเลือกในการตอบสนองความคิดของตนเองและความสนใจผ่านการทำงานศิลปะอย่างอิสระ ซึ่งใน การจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นเจ้าของกระบวนการ และกำหนดทิศทางผลงานของตนเองเป็นการสร้างโอกาสใน การเรียนรู้และทำให้เข้าใจความหมายในขั้นตอนการสร้างงานศิลปะ (Douglas K., 2012) ดังนั้นแนวคิดในการ จัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ:

กรณีศึกษาชั้นเรียนศิลปะที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์ศิลปะของนักเรียนที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะจากชั้นเรียนศิลปะที่มีแนวปฏิบัติเป็นเลิศ
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแบบพหุเทศกรณี (Muti-site Multi-case) ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบและวางแผนการดำเนินงานตลอดจนกำหนดวิธีการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ถูกต้อง ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและครอบคลุม โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดในการเก็บข้อมูลในลำดับขั้นตอนดังนี้

ระยะที่ 1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเอกสารเพื่อสังเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้ในเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1)แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และ 2)แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากิจกรรมศิลปะ นำมาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น และสังเคราะห์ข้อมูล นำมาพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วย การสังเกตการเรียนการสอน แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนแบบสัมภาษณ์ผู้เรียน นำเครื่องมือไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน โดยผ่านการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index Of Item Objective Congruence: IOC) ได้ผลการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือเท่ากับ 0.94 แปลผลคือใช้ได้ จากนั้นนำผลจากการตรวจสอบมาปรับปรุง และนำเครื่องมือส่งให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ พิจารณา และนำผลการพิจารณาไปปรับปรุงเครื่องมืออีกครั้ง

ระยะที่ 2 การทำกรณีศึกษาแบบพหุเทศกรณี

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้จะทำการศึกษาข้อมูล โดยการเลือกเจาะจง (Purposive) โดยคัดเลือกกรณีศึกษาที่จะนำมาใช้ในการทำกรณีศึกษาแบบพหุเทศกรณี (Multi-site Multi-case Research) โดยคัดเลือกกรณีศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปะบนฐานทางเลือกที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกที่ส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะ ที่จัดการเรียนการสอนใน

บริบทประเทศไทย จำนวน 3 แห่ง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้ 1) เป็นโรงเรียน/ ชั้นเรียน หรือกลุ่มการจัดการเรียนการสอนศิลปะในบริบทนอกชั้นเรียนปกติ ที่มีชื่อเสียงในการจัดการเรียนการสอนศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ 2) จัดการเรียนการสอนมาอย่างน้อย 5 ปี โดยใช้วิธีการสังเกตเชิงลึก สัมภาษณ์ผู้สอน สัมภาษณ์ผู้เรียน รวมทั้งวิเคราะห์ผลงานศิลปะที่เป็นผลผลิตจากการจัดการเรียนการสอน

ระยะที่ 3 การนำเสนอรูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผสมกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการทำกรณีศึกษามาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็น และสังเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัยให้ครบถ้วนสมบูรณ์ วิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และการวิเคราะห์แบบอุปนัย สร้างข้อสรุปจากข้อมูลและนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ดังตารางที่ 1 การเปรียบเทียบแนวคิดการจัดการเรียนรู้ศิลปะบนฐานทางเลือกและความคิดเห็นของกรณีศึกษา

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ศิลปะบนฐานทางเลือก	ความคิดเห็นของกรณีศึกษา
เปิดโอกาสให้เลือกหัวข้อและวัสดุ	กำหนดหัวข้อปลายเปิด
ให้ผู้เรียนมีทางเลือกอย่างแท้จริง	ส่งเสริมทักษะปฏิบัติและทักษะสร้างสรรค์
เข้าใจขั้นตอนการทำงานศิลปะ	สนับสนุนความเฉพาะตัวแต่ละบุคคล
สนับสนุนการเรียนรู้หลายรูปแบบ	มุ่งเน้นให้มีกระบวนการที่หลากหลาย เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

ผลการวิจัย

รูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ

1. จากการศึกษา รูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลและสังเคราะห์เอกสาร หนังสือบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการศึกษาคณีศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนการสอนศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ทางเลือกในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกจากตัวอย่างงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่จัดการเรียนรู้ตามแนวคิดศิลปศึกษาบนฐานทางเลือก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สัเคราะห์กิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกจากตัวอย่างงานวิจัย

ทางเลือกในการจัดกิจกรรม	ผู้วิจัย				ณชนก หล่อ สมบูรณ์ (2560)
	Varian (2016)	Joo (2014)	Moczerad (2015)	Usewicz (2017)	
กระบวนการจัดการเรียนรู้ ศิลปะศึกษาบนฐานทางเลือก ทั้ง 4 ขั้นตอน อัน ได้แก่ 1) ขั้นสาธิต (Demonstration) 2) ขั้นสตูดิโอ (Studio Time) 3) ขั้นคลีนอัพ (Cleanup) 4) ขั้น วัดผล(Assessment)	/	/	/	/	/
ฐานกิจกรรมวาดเส้น	/	/			/
ฐานกิจกรรมระบายสี	/	/	/		/
ฐานกิจกรรมประติมากรรม	/	/	/		/
ฐานกิจกรรมภาพพิมพ์	/	/			/
ฐานกิจกรรมประวัติศาสตร์ ศิลป์		/		/	
วัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะ	/	/	/	/	/
สื่อ ตัวอย่างผลงานศิลปิน	/	/	/	/	

จากตารางที่ 2 การสังเคราะห์กิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ Varian (2016) Joo (2014) Moczerad (2015) Usewicz (2017) และ ณชนก หล่อสมบูรณ์ (2560) กระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปะศึกษาบนฐานทางเลือกทั้ง 4 ขั้นตอน อัน ได้แก่ 1) ขั้นสาธิต (Demonstration) 2) ขั้นสตูดิโอ (Studio Time) 3) ขั้นคลีนอัพ (Cleanup) และ 4) ขั้น วัดผล (Assessment) โดยรูปแบบกิจกรรมศิลปะพบว่า การจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกมีทางเลือกที่ใช้ในกิจกรรม 5 ฐาน คือ 1.ฐานกิจกรรมวาดเส้น 2.ฐานกิจกรรมระบายสี 3.ฐานกิจกรรมประติมากรรม 4.ฐานกิจกรรมภาพพิมพ์ 5. ฐานกิจกรรมประวัติศาสตร์ศิลป์ และมีทางเลือกเกี่ยวกับสื่อ ตัวอย่างผลงานศิลปิน และวัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะในการสร้างสรรค์ผลงานของผู้เรียน

ซึ่งรูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย แบ่งได้เป็น 4 ด้านได้แก่ แนวคิดและหลักการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก การจัดการเรียนรู้ กิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก เนื้อหาสาระสำคัญของกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก และการประเมินการสร้างสรรคตามแนวคิดการจัดการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก โดยผู้วิจัยรวบรวมและนำเสนอข้อมูลเป็นอินโฟกราฟิกส์ (Infographics) ดังนี้

ภาพที่ 1 อินโฟกราฟิกส์ (Infographics) เรื่อง รูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ผู้วิจัย,2564)

แนวทางในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก

จากการสัมภาษณ์ผลการสัมภาษณ์กรณีศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนการสอนศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ ได้แนวทางในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีองค์ประกอบดังนี้

1. หลักการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ กิจกรรมเป็นลักษณะปลายเปิด มุ่งเน้นการส่งเสริมจินตนาการให้ผู้เรียน มีความเหมาะสมกับช่วงวัย สนับสนุนการสร้างสรรคผลงานศิลปะให้มีความเฉพาะตัวแต่ละบุคคลตามความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน เน้นกระบวนการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้ที่ค้นพบด้วยตนเอง เน้นการสร้างสรรคที่ผู้เรียนเป็นผู้เลือก ตามความสนใจและความถนัด โดยไม่จำกัดเทคนิค และวิธีการในการสร้างสรรคผลงาน

2. องค์ประกอบสำคัญในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก คือ การกำหนดหัวข้อที่ผู้เรียนเข้าใจ ส่งเสริมความชอบ ความถนัด และความสนใจในการสร้างสรรคงาน มุ่งเน้นทักษะทางทัศนศิลป์ตามช่วงวัย และทักษะระดับสูงกว่าช่วงวัยตามความสนใจของผู้เรียน ผู้เรียนควบคุมกระบวนการทำงานด้วยตนเองเสมือนศิลปินที่ทดลอง ทำซ้ำ จนเกิดความเชี่ยวชาญหรือลักษณะงานที่แสดงตัวตนของผู้เรียนแต่ละคน ผู้สอนต้องเข้าใจผู้เรียน คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีมุมมองใหม่ๆ ทางศิลปะที่หลากหลายเพื่อนำมาต่อยอดสร้างสรรคงานศิลปะในรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละบุคคล

3. การวางแผนก่อนการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ควรคำนึงถึงพื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียนที่เกี่ยวข้องกับทักษะศิลปะ และการใช้งานอุปกรณ์ศิลปะ การกำหนดวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในกิจกรรม โดยอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นในระหว่างทำกิจกรรม ที่เน้นให้ผู้เรียนกำหนดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก ควรระวังเรื่องการจัดสรรและข้อจำกัดของเวลาในการสร้างสรรคงาน และมุ่งเน้นการสร้างทางเลือกที่เน้นความสนใจ สนับสนุนความเฉพาะตัวของแต่ละคน ส่งเสริมทักษะชีวิต และการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ซึ่งเน้นรูปแบบการเรียนการสอนออนไลน์เป็นหลัก

4. บทบาทของผู้สอนในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ควรมุ่งเน้นการสนับสนุนผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนไปถึงเป้าหมายในการสร้างสรรคศิลปะเป็นหลัก เป็นการให้คำปรึกษา และแนะนำให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ทางศิลปะได้ง่ายขึ้น ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อค้นพบ และปัญหาที่พบในการทำงานได้อย่างอิสระ อีกทั้งผู้สอนมีบทบาทกำหนดโครงสร้างเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน

5. การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ควรเลือกใช้สื่อ แหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ และอุปกรณ์ที่หลากหลาย เพื่อเป็นช่องทางให้ผู้เรียนเลือกใช้ในการสร้างสรรคงานได้อย่างหลากหลาย และตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ทั้งกิจกรรมฐานทักษะทางศิลปะ หนังสือ นิทาน

เกมส์ รวมถึงการสืบค้นข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต หรือโปรแกรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของ ผู้เรียนที่หลากหลาย

6. ข้อควรระวังในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ควรวางแผนงานในกรอบเวลาที่เหมาะสม การให้คำแนะนำผู้เรียนในการ สร้างสรรค์งานแต่ละขั้นตอนที่ผู้เรียนเลือกอย่างหลากหลาย รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความมั่นใจ สร้างสรรค์งานรูปแบบของตนเอง ไม่ซ้ำแบบใคร

7.แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกในรูปแบบออนไลน์ ควรมีการวางแผนงาน รวมถึง การวางแผนเรื่องวัสดุอุปกรณ์ที่ผู้เรียนสามารถหาได้ง่าย อาจเป็นสิ่งของรอบตัว หรือของที่มีอยู่ในบ้าน โดยใช้ สิ่งของในชีวิตประจำวันมาสร้างสรรค์งาน เพื่อลดความซับซ้อนในการจัดหาอุปกรณ์ รวมถึงผู้สอนควรเตรียม ความพร้อมทางด้านอุปกรณ์ หรือสื่อให้เหมาะสมกับการเรียนในรูปแบบออนไลน์ โดยประยุกต์ใช้ช่องทางใน ออนไลน์ หรือโปรแกรมต่างๆ มาช่วยเสริมการสร้างสรรคงานของผู้เรียนได้ และการสนับสนุนการเรียนรู้ของ ผู้เรียนที่ผู้สอนที่ยังคงสามารถให้คำปรึกษาและคำแนะนำผ่านรูปแบบออนไลน์

ทั้งนี้จากการศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นรูปแบบกิจกรรมศิลปะ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมตอนปลาย

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการศึกษารูปแบบกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะ มีแนวคิดและหลักการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือปฏิบัติ และค้นพบเทคนิค หรือผลผลิตใหม่ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแผนการศึกษาชาติ ที่เสนอกรอบและแนวทางการพัฒนาการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษาได้รับการพัฒนาขีดความสามารถเต็มตามศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล เช่นเดียวกับ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558) ที่กล่าวถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เป็นบุคคลที่มีเครื่องมือในการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก มีความสามารถในการสกัดและคัดกรองข้อมูลที่ควรเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2557) โดยรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีส่วนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติเอง มีความสามารถในการกำกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่ลุ่มลึกในสาระ (Deep Knowledge) สามารถคิดวิเคราะห์ ถักทอ(Weaving) ความรู้และปรับประยุกต์ใช้แก้ไข ในแนวทางการพัฒนากิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านแนวคิดและหลักการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ที่ผู้เรียนควรมีทางเลือกที่แท้จริงผ่านการทำงานศิลปะ ให้ผู้เรียนเลือกหัวข้อและวัสดุ กำหนดหัวข้อปลายเปิด ผู้สอนควรสนับสนุนการเรียนรู้หลายรูปแบบและความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน สนับสนุนความเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติและทักษะสร้างสรรค์โดยใช้แหล่งเรียนรู้ทางศิลปะ ดังที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2558) กล่าวว่าการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตัวเอง (Self-Directed Education) เชื่อในศักยภาพตามธรรมชาติของเด็ก ความสนใจใคร่รู้สิ่งรอบข้าง แล้วหาทางเรียนรู้จากทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว เชื่อว่าความเก่งกาจของผู้เรียนมาจากตัวของผู้เรียนเอง ด้านการจัดการเรียนรู้กิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ควรคำนึงถึงพื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้หลักการจัดการเรียนรู้ของ Douglas and Jaquith (2009) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประกอบด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอน 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นสาธิต (Demonstration) 2) ขั้นสตูดิโอ (Studio Time) 3) ขั้นคลีนอัพ (Cleanup) และ 4) ขั้นวัดผล (Assessment) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยของ วสุ สกุนรัตน์ (2557) การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองนั้น กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความร่วมมือในการแสวงหาความรู้ไปสู่การค้นพบคำตอบร่วมกัน มีความพร้อมจากความร่วมมือในการเผชิญต่อปัญหา ด้านเนื้อหาสาระสำคัญของกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับช่วงวัย เป็นหัวข้อที่ผู้เรียนเข้าใจ และมีประสบการณ์ร่วม ดังที่ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะ คือการให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงเกิดการรวบรวมความคิดจินตนาการ ประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์แสดงออกมาโดยผ่านสื่อทางศิลปะ เช่นเดียวกับ Epstein และคณะ

(2008) อธิบายว่าการสร้างสรรค์ เป็นทักษะที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ด้วยกลยุทธ์ที่เรียกว่า สมรรถนะการสร้างสรรค์ ในด้านการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ (Broadening) ในด้านนี้ บุคคลที่มีการสร้างสรรค์สูงมักแสวงหาการฝึกฝนประสบการณ์และความรู้ นอกเหนือจากความรู้ที่เรียนมา องค์ประกอบรูปแบบกิจกรรมด้านการประเมินการสร้างสรรค์ตามแนวคิดการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือก ควรเป็นการประเมินที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ใหม่ เกิดข้อค้นพบและมีการแลกเปลี่ยนในชั้นเรียน ให้ผู้เรียนเกิดการสร้างสรรค์ศิลปะ ดังที่ Koster (2001) ได้สรุปถึงการส่งเสริมและประเมินความคิดระดับสูงในทางศิลปะไว้ว่า กิจกรรมศิลปะที่มีประสิทธิภาพควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นนักคิดทางศิลปะและการประเมินผลควรมีความหลากหลายนอกจากการประเมินผลด้านความรู้หรือผลการปฏิบัติงานของนักเรียน

2.แนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมตอนปลายเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดเห็นจากกรณีศึกษา ทำให้สามารถเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับนักเรียนชั้นประถมตอนปลายโดยประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ คือ หลักการจัดกิจกรรม สาระสำคัญ การวางแผนก่อนจัดกิจกรรม บทบาทผู้สอน การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ข้อควรระวังในการจัดกิจกรรม และแนวทางการจัดกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์ ลักษณะของกิจกรรมที่ออกแบบขึ้นตามแนวทางดังกล่าวจะมีความเหมาะสมกับผู้เรียน มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระ ในศิลปะแขนงต่างๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ ทักษะศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทักษะธาตุ สร้างและนำเสนอผลงาน ทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการแสวงหาความรู้ เป็นการนำเอาความรู้ที่มีอยู่เชื่อมโยงกันและจัดระบบใหม่ไปสู่รูปแบบหรือโครงสร้าง จนก่อกำเนิดผลผลิตเป็นวิธีการใหม่หรือสิ่งใหม่ เพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ศิลปะสำหรับผู้เรียน สอดคล้องกับทฤษฎี จีระเดชากุล (2541) ที่กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะช่วยส่งเสริมให้ผู้ทำกิจกรรมได้เกิดการค้นคว้าทดลองและสื่อความคิดของตนเองให้แก่ผู้อื่น และสิ่งที่อยู่รอบตัวเป็นการพัฒนาความคิดการสังเกตเพิ่มพูนทักษะการเรียนรู้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและสมอง เช่นเดียวกับข้อค้นพบในงานวิจัยของ อัครวิณ ศิลปเมธากุล (2550) ที่ว่ากิจกรรมศิลปะนั้นจะต้องปฏิบัติทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อฝึกให้เกิดความชำนาญทั้งด้านฝีมือและความคิด การเรียนศิลปะจะขาดการฝึกฝนไม่ได้เลยดังนั้นทุกครั้งที่เรียนเนื้อหาจนจบก็ต้องปฏิบัติกิจกรรมออกมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าเข้าใจซาบซึ้งเนื้อหานั้น โดยแสดงออกมาเป็นผลงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเอกสารที่ค้นพบส่วนใหญ่เป็นการอ้างอิงการจัดการเรียนการสอนศิลปะบนฐานทางเลือกที่จัดในบริบทต่างประเทศเป็นหลัก ซึ่งการ

จัดการเรียนการสอนศิลปะในไทย ยังคงเป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนเป็นผู้กำหนด รวมถึงการเก็บข้อมูลจากกรณีศึกษาที่จัดการเรียนรู้ศิลปะในบริบทนอกระบบเป็นหลัก ทำให้ข้อสรุปอาจไม่สอดคล้องกับสภาพห้องเรียนในชั้นเรียนปกติในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการวางแผนการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จากกรณีศึกษาที่มีแนวปฏิบัติที่ดี โดยอิงตามจุดประสงค์งานวิจัยที่เน้นการสร้างสรรคศิลปะ แต่หากมีการศึกษาในทักษะด้านอื่นๆ อาจทำให้ได้ข้อค้นพบและแนวทางในการจัดกิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกที่หลากหลาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตเรื่อง การพัฒนากิจกรรมศิลปะบนฐานทางเลือกเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะสำหรับเด็กอายุ 9-12 ปี โดยได้รับการอุดหนุนทุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ทุนมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2564

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. บริษัท พรินทวาทกราฟฟิค จำกัด.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2558). *80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. ไทยวัฒนาพานิช.

ดนุ จีระเดชากุล. (2541). *นันทนาการสำหรับเด็ก*. ไทยวัฒนาพานิช.

ไพฑูริย์ สีนลรัตน์. (2558). *ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวให้พ้นกับดักของตะวันตก*. พิมพ์ครั้งที่ 7. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วสุ สกุลรัตน์. (2557). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้ความร่วมมือระหว่างบุคคลต่างวัยในกิจกรรมศิลปะที่มีต่อการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียนภาคการศึกษาตลอดชีวิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2550). *“ผู้เรียนเป็นสำคัญ”*. สารานุกรมวิชาชีพครูเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

- วุฒิ วัฒนสิน. (2541). *ศิลปะระดับมัธยมศึกษา*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.
- อัศวิน ศิลปะเมธากุล. (2550). การประเมินศิลปะเด็ก. *วารสารวิทยบริการ*. 18 (2), 18-24.
- Douglas, K. (2012). Visit to a Choice-based Art Classroom. *Arts and activities*. 131(1),11.
- Koster, J. B. (2001). *Bringing Art into the Elementary Classroom*. Wadsworth.
- Epstein, J. L et al. (2002). *School, Family, and Community Partnerships :Your Handbook for Action*. 2nd ed. Corwin Press, Inc.